

Bibliotekarji proti Plečniku: prizadevanja bibliotekarjev za ustrezne knjižnične prostore v Plečnikovi palači na Turjaški ulici 1930–1944

Librarians vs. Plečnik: librarians' efforts for suitable library premises in Plečnik Palace on Turjaška Street

Eva Kodrič-Dačić

Oddano: 11.3.2024 – Sprejeto: 5.4.2024

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 *Original scientific paper*

UDK 727:027.54(497.4Ljubljana)

DOI <https://doi.org/10.55741/knj.68.1.5>

Izvleček

Namen: Članek predstavlja vlogo bibliotekarjev pri gradnji prve namensko grajene samostojno stoječe knjižnične stavbe v Sloveniji. Bibliotekarji so izdelali smernice za gradnjo objekta, aktivno sodelovali pri načrtovanju in opozarjali na nefunkcionalne rešitve. V Plečnikovi stavbi, ki je bila grajena za univerzitetno knjižnico Univerze v Ljubljani, danes domuje njena naslednica Narodna in univerzitetna knjižnica.

Metodologija/pristop: Članek temelji na arhivskem gradivu, ki dokumentira gradnjo univerzitetne knjižnice in je shranjeno v arhivu in v Rokopisni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice ter v Zgodovinskem arhivu in muzeju Univerze v Ljubljani. Obravnava obdobje od leta 1930 do leta 1944.

Rezultati: Arhivsko gradivo kaže, da so bibliotekarji poznali sodobne arhitekturne trende pri gradnji knjižničnih stavb, vendar njihova prizadevanja za funkcionalne rešitve niso bila upoštevana. Plečnikov načrt so kritizirali predvsem zaradi širokih hodnikov in stopnišč, neustrezne osvetlitve Velike čitalnice, predolghih transportnih poti za gradivo in slabe varnosti skladišč, do katerih je mogoč dostop s stopnišč, ki so odprta za uporabnike. Na podobne pomanjkljivosti zgradbe so opozarjali tudi nekateri arhitekti.

Omejitve raziskave: Konzultirano arhivsko gradivo je omejeno na Narodno in univerzitetno knjižnico ter na Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Članek osvetljuje problematiko gradnje reprezentančnih zgradb.

Ključne besede: knjižnične stavbe, Narodna in univerzitetna knjižnica, Jože Plečnik

Podatkovni set: Vsebina prispevka ne temelji na raziskovalnih podatkih.

Abstract

Purpose: The article presents the role of librarians in the construction of the first purpose-built independent library building in Slovenia. The librarians drew up guidelines for the construction of the building, actively participated in the planning and drew attention to non-functional solutions. The Plečnik building, which was built for the university library of the University of Ljubljana, today houses its successor, the National and University Library.

Methodology/approach: The article is based on archival material that documents the construction of the university library and is stored in the archive and in the Manuscript Collection of the National and University Library and in the Historical Archive and Museum of the University of Ljubljana. It covers the period from 1930 to 1944.

Results: Archival material shows that librarians were aware of contemporary architectural trends in the construction of library buildings, but their efforts for functional solutions were not taken into account. Plečnik's plan was criticized mainly because of the wide corridors and staircases, the inadequate lighting of the Great Reading Room, the excessively long transport routes for the material and the poor security of the warehouses, which are accessed from the staircases, which are open to users. Some architects have also pointed out similar shortcomings of the building.

Research limitation: The archival material consulted is limited to the National and University Library and the Historical Archives and Museum of the University of Ljubljana.

Originality/practical implications: The article illuminates the issue of construction of representative buildings.

Keywords: library buildings, National and University Library, Jože Plečnik

Data set Metadata: The content of this paper is not based on research data.

1 Uvod

Mogočno stopnišče Plečnikove palače na Turjaški ulici ter velikost in sorazmernost Velike čitalnice na prvi pogled očarajo obiskovalce in uporabnike Narodne in univerzitetne knjižnice. Ugled arhitekta ne dopušča dvomov o ustreznosti prostorskih rešitev, zato tesna garderoba in toaletni prostori ter zahtevna orientacija

v knjižnici ne vzbujajo kritik. Uporabniki tudi ne vedo, da knjižnica ne premore ustreznih komunikacijskih oziroma transportnih poti, ne za uporabnike, ne za delavce knjižnice, predvsem pa ne za celoten proces transporta, distribucije, obdelave in izposoje gradiva. Knjižnično gradivo in pošta večinoma vstopata in izstopata skozi okna pritličnih pisarn in desetletja je transportu uporabnikov, zaposlenih in gradiva služilo eno samo dvigalo.

Plečnikova palača na Turjaški ulici, v katero se je Univerzitetna biblioteka vselila leta 1941, je prva namensko grajena samostojno stoječa knjižnična stavba v Sloveniji. Za današnje razmere je bila zgrajena v rekordnem času: od načrtov za zgradbo do vselitve knjižnice je minilo le enajst let. K načrtovanju poslopja so bili že od vsega začetka pritegnjeni bibliotekarji Državne študijske knjižnice; vendar so bile njihove kritike in pozivi k spremembi oziroma dopolnitvi Plečnikovih načrtov, kot tudi kritični pozivi arhitektov in gradbenikov večinoma spregledani. Knjižnica se je zato ob vselitvi soočila z vse prej kot idealnimi razmerami. Ne-funkcionalne arhitekturne rešitve je poslabšala še prostorska stiska, saj je več kot dve tretjini pisarn novega poslopja zasedla Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Članek temelji na arhivskem gradivu, ki ga hranijo arhiv in Rokopisna zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) ter Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU). Obravnava obdobje načrtovanja, gradnje in rekonstrukcije stavbe današnje Narodne in univerzitetne knjižnice v letih 1930–1944. V pregledanem gradivu so dokumentirane predvsem pripombe bibliotekarjev, ne pa tudi eventualni odzivi arhitekta J. Plečnika.

Arhivsko gradivo razkriva znano zgodbo o Apelu in čevljarju, v kateri pa obe strani nastopata v obeh vlogah.

2 Študijska knjižnica po potresu

Po potresu, ki je leta 1895 prizadel Ljubljano, se je morala ljubljanska Študijska knjižnica, predhodnica današnje Narodne in univerzitetne knjižnice, izseliti iz poškodovanih prostorov liceja. Več kot desetletje je razseljena gostovala v začasnih prostorih, dokler se ni leta 1908 vselila v novo zgradbo današnje Gimnazije Poljane. Knjižnica je zavzemala znaten del zgradbe: prostore pritličja ter vogalne sobe prvega in drugega nadstropja levega trakta zgradbe. V pritličju so bili v posameznih sobah nameščeni čitalnica za uporabnike, čitalnica, namenjena učiteljem, priročna knjižnica, soba za kataloge in prostori za uslužbenke, po dva prostora v prvem in drugem nadstropju pa sta bila namenjena skladiščem.

Tudi ta namestitev je bila začasna, saj so bili prostori načrtovani tako, da bi jih bilo mogoče na preprost način preurediti v učilnice. Izhajajoč iz predvojnega stanja, so ocenjevali, da bodo knjižnična skladišča zadoščala za približno deset let. (Wiesthaler, 1908)

Po pričakovanjih so konec dvajsetih let prostori že postali pretesni za njeno delo. Knjižnična zbirka je preseгла 150.000 enot, dotok gradiva pa je zaradi obveznega izvoda periodičnih publikacij, ki ga je knjižnica od leta 1925 prejela iz cele Jugoslavije, strmo naraščal. Pomanjkanje skladiščnega prostora je bilo tolikšno, da so začeli knjige postavljati na police v dve vrsti. S knjižnimi policami so zapolnili tudi hodnike, stopnišča, prostore med okni in klet. Po pričevanjih bibliotekarjev so bili prostori neustrezni za hranjenje dragocenejšega gradiva, predvsem rokopisov in prvotiskov.

Ker je povečan dotok gradiva zahteval tudi več prostora za obdelavo, se je knjižnica zatekla h krčenju števila čitalniških mest. Prvotnih 28 sedežev so zmanjšali na 18, čeprav se je z ustanovitvijo ljubljanske univerze obisk povečal. Leta 1928 na primer je čitalnico obiskalo 4659 uporabnikov, ki so si na dom izposodili 2518 enot gradiva. Prostorsko stisko, s katero se je soočala Državna študijska knjižnica, najbolje ilustrira primerjava z beograjsko Narodno biblioteko, ki je v tem času razpolagala s 120 čitalniškimi mesti, ter zagrebško vseučiliško knjižnico, ki je v tem času premogla čitalnico s 316 sedeži. (Rus, 1929)

3 Izhodišča za načrtovanje nove zgradbe univerzitetne knjižnice

Pomanjkanje prostorov za študij ter pritiski javnosti, univerze in stroke so v začetku tridesetih let 20. stoletja vodili k prvim konkretnim premikom. Potem ko so se izjalovila prizadevanja za gradnjo novih univerzitetnih stavb v Tivoliju, je iniciativa za gradnjo stavbe univerzitetne knjižnice prevzela Univerza. Projekt nove stavbe sta podprli tako banovinska uprava kot ljubljanska mestna občina. Rektor univerze je v začetku leta 1930 ministrstvu za prosveto v Beogradu posredoval okvirni načrt za knjižnico, ki ga je izdelal arhitekt Josip Černivec,¹ s prošnjo, naj sredstva za realizacijo projekta vključijo v proračun za leto 1930/31. Dokončni načrt za knjižnico naj bi šele izdelali in univerzitetna uprava je v ta namen ustanovila posebno komisijo. Komisija, sestavljena iz univerzitetnih profesorjev, je izdelavo strokovnih izhodišč poverila ožji komisiji za gradnjo univerzitetne

---

¹ Josip Černivec (1896–1964), arhitekt, leta 1930 je po nalogu kraljevske banske uprave pripravil idejni načrt s kalkulacijo stroškov gradnje univerzitetne knjižnice.

knjižnice. V slednjo sta bila imenovana vodilna slovenska bibliotekarja Janko Šlebinger in Joža Glonar, prvi ravnatelj in drugi uslužbenec Državne študijske knjižnice, ter profesorja France Kidrič in Ivan Prijatelj, oba z bibliotekarskimi izkušnjami iz dunajske Dvorne knjižnice. (Slavič, 1936) J. Glonar je z načrtovanjem knjižnične zgradbe že imel izkušnje, saj ga je leta 1926 Plečnik prosil za pomoč Aleks. Devu, ki je pripravljal projekt univerzitetne knjižnice (v Prelovšek, 2022, str. 14).

Ožja komisija je 3. junija 1930 oblikovala strokovna izhodišča za načrtovanje stavbe v dokumentu *Smernice za izgradnjo Univerzitetne knjižnice v Ljubljani* (Smernice, 1930). Pri izdelavi smernic je ožja komisija izhajala predvsem iz stanja in razvojnih načrtov Državne študijske knjižnice, ki jo je ljubljanska univerza formalno prevzela šele leta 1938. Za vzor sta ji služili stavba univerzitetne knjižnice v Oslu, zgrajena leta 1913, in stavba Deutsche Bücherei v Leipzigu iz leta 1916. Med teoretičnimi referencami zasledimo tudi delo znamenitega praškega bibliotekarja, Slovenca Ivana Žmavca, *Hospodárné řízení osvětové činnosti vědeckých knihoven* iz leta 1924.

Izhodiščni pogoji, ki jih je določila komisija, so vključevali možnost poznejše širitve oziroma dozidave objekta, čim manjše število hodnikov, strogo ločitev čitalnic, upravnih prostorov in skladišč ter le en vhod za obiskovalce. Čitalnice naj bi dobivale svetlobo od zgoraj, skladišča naj bi bila locirana nad upravnimi prostori in čitalnicami, tla v njih pa ravna in brez stopnic. Površina skladišč naj bi ob predvidenem letnem dotoku 7.000 števil (signatur) zadoščala za 100 let, torej za skupaj 700.000 signatur.

Leta 1930 je bila taka ocena dotoka optimistična, saj je bil v drugi polovici dvajsetih let letni dotok gradiva v knjižnico, kljub omenjenemu porastu zaradi obveznega izvoda, znatno manjši. V času revizije leta 1925 je bil na primer knjižnični fond ocenjen na 110.000 zvezkov in 42.000 signatur (del), medtem ko je leta 1928 knjižnica štela 150.000 zvezkov in 46.000 signatur (del) (Pivec-Stele, 1932), kar pomeni, da je prirast znašala med 1.300 in 2.000 signaturami (oziroma med 13.000 in 20.000 zvezki) letno.

Zgradba naj bi poleg tega imela namenske prostore za okrepčevalnico, sobo za izposajo in vračanje knjig, glavno čitalnico z 200 sedeži, sobo za tekoče naročene časopise in revije, profesorsko čitalnico z 20 sedeži, sobo za kataloge in bibliografske pripomočke, ob čitalnici tudi sobo za kataloge za bralce, razstavno dvorano ter predavalnico. Za upravo knjižnice naj bi bile namenjene upravnikova pisarna s predsobo ter ena večja in dve manjši sobi za uradnike. Smernice so predvidevale še prostore za posebne zbirke, med katerimi je bila predvidena soba za rokopisno zbirko s šestimi sedeži za uporabnike, sobo za grafično zbirko ter

sobo za muzikalije in zemljevide. Posebni prostori naj bi bili namenjeni še pridobivanju in obdelavi periodičnih publikacij in monografij ter knjigoveškemu delu.

Poleg tega naj bi bili v stavbi tudi stanovanji za hišnika in upravnika ter prostori za centralno kurjavo, prezračevalno napravo in stranišča.

Novo zgradbo naj bi zgradili na zemljišču nekdanjega Knežjega dvorca, ki ga je ljubljanska mestna občina še istega leta dala na razpolago v ta namen. Zemljišče s površino 2267 m² ob Knežji ulici (današnji Turjaški), med Vegovo in Gosposko ulico, je bilo leta 1935 z darilno listino tudi formalno predano univerzi.

4 Izvirni Plečnikov načrt

Na pobudo F. Kidriča in I. Prijatelja je arhitekt Jože Plečnik pozimi leta 1930/1931 izdelal prvi načrt za stavbo. Pri izdelavi načrta je poleg že omenjenih bibliotekarjev ožje komisije s strokovnimi nasveti sodeloval še bibliotekar Državne študijske knjižnice Josip Puntar.²

Plečnik se je pri zasnovi nove stavbe univerzitetne knjižnice zgledoval po dunajski univerzitetni knjižnici Otta Wagnerja. Pokrivala naj bi površino 2.065 m² in omogočala hranjenje 235.700 knjig. Načrt je predvideval glavno čitalnico s površino 380,5 m², profesorsko čitalnico s površino 97 m², razstavno dvorano s površino 123 m², časopisno čitalnico s površino 110 m² in časopisno skladišče s površino 118 m². Načrtovani so bili prostori za umetnostnozgodovinski inštitut s površino 352 m² in predavalnica s površino 167,5 m². Glavni vhod s Knežje (Turjaške) ulice je vodil prek monumentalnega stopnišča do Velike čitalnice, medtem ko je stranski vhod z Gosposke ulice omogočal neposreden dostop do predavalnice in časopisne čitalnice.

V kleti ob Knežji ulici je bilo načrtovano skladišče za kurjavo in prostor za centralno kurjavo, ob Gosposki pa stanovanje za kurjača. V pritličju sta bila desno od vhoda načrtovana vratarjeva loža in stanovanje, levo od vhoda pa ekspedit (prostor za prevzem knjižničnega gradiva), preostali prostori so bili namenjeni skladiščem. V južnem traktu pritličja je bilo ob Vegovi ulici načrtovano skladišče periodike, ob Gosposki ulici ljudska čitalnica, vmes pa predavalnica.

---

² Josip Puntar (1884–1937), literarni zgodovinar in bibliotekar, od leta 1920 zaposlen v Državni študijski knjižnici.

Osrednje mesto severnega trakta v prvem nadstropju je bilo namenjeno razstavni dvorani, s profesorsko čitalnico na levi in grafično zbirko, ki je bila povezana z inštitutom za umetnostno zgodovino, na desni. Prostori ob Vegovi so bili namenjeni upravnim pisarnam, skladiščem rokopisov ter študijskim sobam, medtem ko naj bi trakt ob Gosposki ulici gostil skladišče revij in kataloge. Južni trakt je zavzemala Velika čitalnica. Dvorana s tlorisom 380 m² in višino 10 m je segala čez tri nadstropja. Pred vhodom v čitalnico so bili prostori za garderobo, okrepčevalnica in toaletni prostori.

V drugem nadstropju ob Vegovi ulici je bilo načrtovano stanovanje za ravnatelja knjižnice, preostali prostor pa so zavzemala skladišča. Skladišča so obsegala tudi celo tretje in četrto nadstropje, razen trakta ob Vegovi, kjer naj bi imeli prostore zbirki zemljevidov in muzikalij. (Gregorič, 1939; Plečnik, 1933)

Načrt je v marsičem odstopal od smernic, ki jih je izdelala podkomisija. Brez možnosti širitve objekta so skladišča omogočala hrambo le tretjine gradiva, ki naj bi ga knjižnica pridobila v naslednjih 100 letih (le 235.700 od ocenjenih 700.000 del). Široki hodniki in stopnišča so vodila neposredno do skladišč, poslovni in uporabniški deli stavbe niso bili razmejeni, prav tako ni bila upoštevana predlagana osvetlitev čitalnic. Načrtovani prostori inštituta za umetnostno zgodovino pa kažejo, da je bilo sobivanje univerzitetnih seminarjev in knjižnice načrtovano že od vsega začetka.

Plečnikov načrt je bil junija leta 1931 razgrnjen na Univerzi in posredovan ministrstvu za zgradbe v Beograd, kjer je bil že julija istega leta kot »idealni in vsem potrebam odgovarjajoč načrt biblioteke« tudi odobren. Čeprav je ministrstvo za prosveto za leto 1930/31 zagotovilo sredstva za gradnjo in je bil v ta namen zagotovljen tudi znesek iz proračuna Dravske banovine, medtem ko je mesto Ljubljana obljubilo zemljišče, z gradnjo niso začeli, ker je ministrstvo za finance ustavilo vse investicije. (Slavič, 1936)

4.1 Kritike Plečnikovega načrta: Vurnikov načrt, Salvisbergovo mnenje in želje bibliotekarjev

Prečnikov projekt nove stavbe univerzitetne knjižnice je bil leta 1932 objavljen v reviji *Dom in svet* ter leta 1933 še v samostojni publikaciji (Plečnik, 1932, 1933). Nanj so se kritično odzvali tako arhitekti kot tudi bibliotekarji, ki so si v mnogem delili mnenje.

Arhitekt Ivan Vurnik je predstavil svoj načrt univerzitetne knjižnice, ki ga je leta 1934 objavil v posebni brošuri (Vurnik, 1934). Pri izdelavi projekta je upošteval

že omenjene smernice ožje komisije in se naslonil na knjižnične stavbe, zgrajene po letu 1912 v Tübingenu, Zürichu in Bernu. Načrt je predvideval dvonadstropno zgradbo, ki bi ji po zapolnitvi skladišč (predvidoma po 50 letih) lahko dogradili stolpič s skladiščnimi prostori. Za razliko od Plečnika je I. Vurnik načrtoval tudi dodatne prostore za delo s časniki, sobo za bibliografske pripomočke, klet za »mrtvo« literaturo, priročne shrambe ob ekspeditu, trezor oziroma plinsko zaklonišče, pa tudi centralne toaletne prostore, shrambo za kolesa in parkirišče. Ob tem je kritično opozoril na slabo osvetljenost čitalnic in predavalnic v Plečnikovem projektu.

Različna načrta uveljavljenih arhitektov sta zahtevala odziv Univerze. Tako je rektor 13. junija 1935 zaprosil za mnenje priznanega švicarskega arhitekta Otta Rudolfa Salvisberga.³ Ta je še istega leta v svoji recenziji podprl Vurnikovo rešitev, saj naj bi imel »projekt [v primerjavi s Plečnikovim – op. avtorice] ne le opazne organizacijske in operativne prednosti, temveč tudi zmanjšano kubikažo in s tem večji izkoristek prostora ter možnost sukcesivnega širjenja knjižnih skladišč« (Salvisberg, 1935). I. Vurnik naj bi po Salvisbergovem mnenju izhajal iz ustreznih premislekov in predlagal rešitve, ki so ustrezale zahtevam gradbenega programa. Po drugi strani je Plečnikov projekt označil kot primer zastarele reprezentativne gradnje, ki namembnost objekta podreja zunanjemu formalizmu, kar vodi v neizogibno neskladje med funkcionalnostjo in obliko. Priporočil je tudi gradnjo »protibombnega« kletnega zaklonišča za zaščito ljudi in dragocenega knjižnega gradiva ter pozval k razmisleku o ustrežnejši lokaciji stavbe. Reprezentativna zgradba, kot je univerzitetna knjižnica, bi si po njegovem zaslužila mesto na Kongresnem trgu ob zgradbi Univerze, s čimer bi se izboljšala tudi urbanistična podoba Ljubljane. (Salvisberg, 1935)

Ustreznost Plečnikovih načrtov so zato ponovno pretehtali tako glede tehničnih karakteristik kot tudi glede notranje ureditve prostorov. Mnenje o notranji ureditvi je pripravil J. Šlebinger, ki je bil kritičen do vrste načrtovanih Plečnikovih rešitev. Neodobranja so bila deležna prostorna stopnišča, hodniki in veže, ki naj bi jih bilo po njegovem težko ogrevati. Tudi naravna osvetlitev velike čitalnice je bila po njegovem nezadostna, načrtovana izposoja knjig v čitalnici pa problematična in bi jo bilo treba prestaviti drugam. Kritičen je bil do umestitve skladišč, saj je dostop do njih zahteval dolge transportne poti. Dodaten problem je predstavljalo tudi dejstvo, da skladišč v različnih nadstropjih niso povezovala notranja stopnišča. Iz stavbe bi bilo treba po Šlebingerjevem mnenju izločiti univerzitetne seminarje, ljudsko čitalnico, predavalnico in stanovanja. (Pregled želja, s. a.)

---

³ Otto Rudolf Salvisberg (1882–1940), švicarski arhitekt.

Kritike bibliotekarjev so Plečnika gotovo vznevoljile, saj je v začetku leta 1936 zapisal: »Ker so si *knjigomolji* [označila avtorica] premislili, prosim lepo, da se ta del obravnava kot magazin ...« (v Prelovšek, 2022, str. 59). Načrti so bili deloma predelani in 11. marca 1936 jih je gradbeno ministrstvo ponovno odobrilo. Dne 21. avgusta 1936 je licitacijo za izgradnjo knjižnice dobilo podjetje Matko Curk in 5. oktobra 1936, dobrih 6 let po izdelavi okvirnega načrta, je ban dr. Natlačen zasadił prvo lopato za izkop temeljev za vseučiliško knjižnico. (Slavič, 1936)

5 Razdelitev prostorov med knjižnico in univerzo

Bolj kot so se uresničevali načrti za gradnjo univerzitetne knjižnice, bolj je bilo jasno, da bodo prostori zanjo neustrezni in premajhni. Nefunkcionalnosti v načrtu namreč niso bile edini problem, s katerim so bili soočeni bibliotekarji. Knjižnična stavba naj bi poleg knjižnice gostila še vrsto univerzitetnih seminarjev, veliko več, kot je bilo predvideno v prvotnem Plečnikovem načrtu. Vanjo naj bi vselili predvsem seminarje, katerih znanstveno delo je bilo vezano na knjižnico.

Načrt razdelitve prostorov, ki bi jih v novi stavbi zasedli knjižnica in seminarji, je pripravil F. Kidrič. Sprva so sicer razmišljali, da bi celoten fond Državne študijske knjižnice (ki je bil tega leta ocenjen na 280.000 enot) namestili v drugo nadstropje, tudi tako, da bi namestili police na hodnike pred skladišči. Vendar so zamisel opustili, ker prostorov, glede na zunanjo fasado ob Vegovi, ni bilo mogoče spremeniti v skladišča. F. Kidrič je v *Provizornem poročilu glede »minimalnih« potreb za nastanitev knjižnice v bodoči zgradbi vseučiliške knjižnice z dne 5. marca 1937* (Provizorično poročilo, 1937) ocenjeval, da bo ob obstoječem fondu in 8.000 enotah letnega prirasta fond knjižnice v petdesetih letih narasel na približno 600.000 enot, za kar bi bilo potrebnih 18.000 m polic. Zato bi knjižnica za poslovanje v naslednjih 50 letih potrebovala vse pritličje, razen prostorov ob Gosposki ulici, vse prvo nadstropje, v drugem in tretjem nadstropju prostore ob Gosposki ulici, polovico prostorov ob Knežji (Turjaški) ulici in trakt ob hišah ter celo četrto nadstropje z izjemo prostorov nad veliko čitalnico. Univerzitetnim inštitutom oziroma seminarjem bi tako pripadel del pritličja ob Gosposki ulici, v drugem in tretjem nadstropju prostori ob Vegovi in polovica prostorov ob Knežji (Turjaški) ulici, v četrtem nadstropju pa prostori nad Veliko čitalnico, ki bi jih preuredili v predavalnico. Razdelitvi prostorov je F. Kidrič dodal še poziv arhitektu, naj vendar odpravi hodnike pred skladišči.

Največ pisarn je bilo tako v novi stavbi namenjenih filozofski fakulteti, mesto v njej pa bi našli tudi rektorata ter dekanata teološke in medicinske fakultete.

Načrtovali so, da se bodo univerzitetni seminarji postopoma umikali iz poslopja. Po petindvajsetih letih naj bi bili sproščeni prostori ob Knežji (Turjaški) ulici, po petdesetih letih pa še preostali prostori.

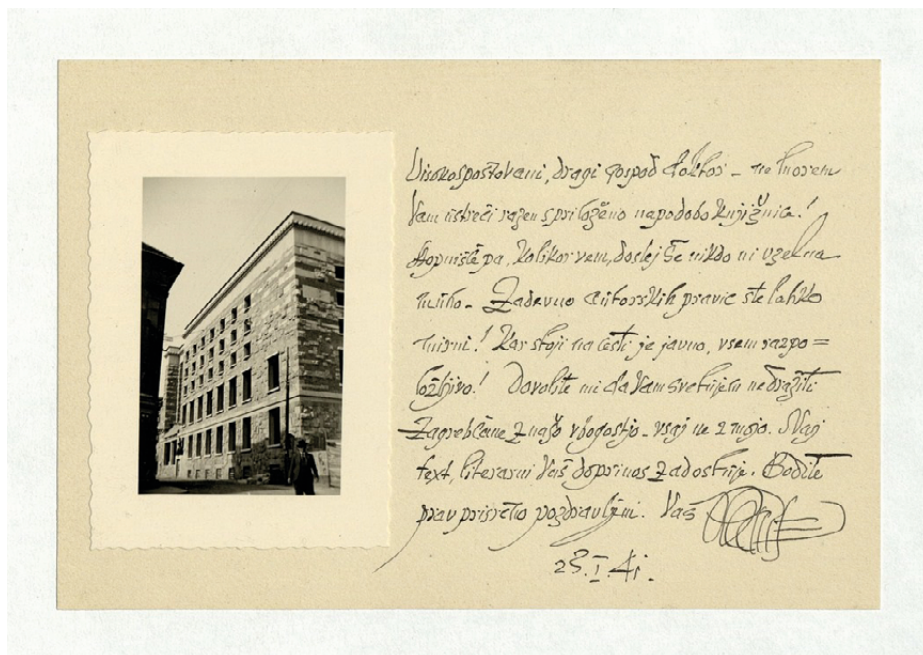
Predlagana rešitev ni v celoti ustrezala niti univerzi niti knjižnici. Z univerze je prišel predlog, naj se notranji dvoriščni prostor predela v eno ali več predavalnic, medtem ko so kritike bibliotekarjev še globlje posegale v zasnovo stavbe. Ker so ugotavljali, da bodo prostori, namenjeni knjižnici, pretesni, so 8. maja 1937 predlagali drastične spremembe. Veliko čitalnico naj bi razdelili na tri dele: na čitalnico, profesorsko čitalnico in sobo za kataloge. Prostor, v katerem je bila načrtovana profesorska čitalnica, naj bi bil namenjen oddelku za katalogizacijo. Zmanjšati bi bilo treba tudi razstavno dvorano, tako da bi vanjo lahko namestili kartografsko zbirko. V prostore male čitalnice pa naj bi namestili periodične publikacije. (Provizorično poročilo, 1937)

6 Kritike pred selitvijo knjižnice v novo zgradbo in po njej

Gradnja univerzitetne knjižnice je hitro napredovala. Od blagoslova temeljnega kamna in začetka zidave do leta 1940, ko je bila zgradba dokončana, so minila le 4 leta. Knjige so dobile veličastno palačo, knjižničarji pa po svojem mnenju nefunkcionalno knjižnico, ki so jo morali deliti s fakultetnimi seminarji. Kritike njene notranje ureditve s strani bibliotekarjev niso potihnile. Pregledano arhivsko gradivo žal ne razkriva, kaj je bil povod za Plečnikovo sporočilo J. Glonarju januarja 1941, v katerem se odziva bodisi na že večkrat problematizirana stopnišča pred skladišči ali morda celo na eventualno kritiko glavnega stopnišča pred Veliko čitalnico (»Stopnišče pa, kolikor vem, doslej še nikdo ni vzel na muho ...«). Tudi ni jasno, s čim naj bi Glonar, sicer znan kot oster polemik, »dražil« Zagrebčane. (Plečnik, 1941)

J. Šlebinger je februarja 1941 rektorju univerze poslal okvirni načrt selitve knjižnice v novo stavbo in obenem navedel vrsto pomislekov glede površine in razmestitve knjižnici pripadajočih novih prostorov, predvsem pa glede varnosti knjižnice. Glede slednjega je kritiziral odločitev o opustitvi upravnikovega stanovanja, katerega prostore so namenili seminarjem filozofske fakultete, in selitve hišnikovega stanovanja v klet. Očitno so si bibliotekarji glede upravnikovega stanovanja tik pred selitvijo premislili. Predlagal je tudi, naj se opusti načrtovani vhod z Vegove, ki bi omogočal neposreden dostop do seminarjev v pritličju. Na okna pritličnih pisarn na Vegovi, ki segajo skoraj do tal, bi bilo treba namestiti železne mreže, železne pregrade pa na hodnikih pred skladišči. Poleg tega so v knjižnici pogrešali prehod med hodnikoma pred Veliko čitalnico, povezavo (to

je vrata) med sobo za katalogizatorje in katalogi ter v prvem nadstropju ločen prostor za vračilo knjig.

Slika 1: Plečnikovo sporočilo J. Glonarju, 25. 1. 1941
(Vir: Arhiv NUK, Ms 1377, Korespondenca J. Plečnik, Mapa 6)

J. Šlebinger je posebej opozoril na problem transporta gradiva. Ker so na mesto enega od dveh načrtovanih dvigal umestili toaletne prostore, je ostalo le eno dvigalo za ves transport gradiva, za zaposlene in za uporabnike. Ob tem je omenil še neuporabno dvigalo za strežbo gradiva v Veliki čitalnici, ki je premajhno in napačno montirano, ter opozoril še na vrsto drugih pomanjkljivosti. (ZAMU)

V skrbi za racionalno organizacijo delovnih procesov je J. Glonar že naslednji mesec v opomniku pred selitvijo knjižnice v novo stavbo ponovno opozoril na ustrezno razdelitev prostorov. Treba bi bilo ločiti dostope za zaposlene in obiskovalce ter poti knjig, ki se po izposoji vračajo v skladišča, in onih, ki so še v procesu obdelave. Katalogizacija bi se morala vršiti na enem mestu, pri čemer so bili poleg starih katalogov potrebni še novi listkovni katalogi tako za interno uporabo kot za uporabnike ter prostor za priročno zbirko, ki jo potrebujejo delavci pri katalogizaciji gradiva. Kritiziral je dostop do galerije v Veliki čitalnici ter opozarjal, da je treba v prostoru urediti še mesto za informatorja in katalog čitalniškega gradiva. Predlagal je tudi, naj bo v čitalnici nekaj nižjih

miz za uporabo gradiva velikega formata. (Promemoria pred selitvijo v novo stavbo, 1941)

Medtem so se v stavbo že selili seminarji filozofske fakultete. Ravnatelj J. Šlebinger je do konca poskušal pridobiti čim več prostorov za knjižnico, med drugim prostore v tretjem nadstropju ob Vegovi, kamor bi knjižnica namestila zbirko muzikalij, grafično zbirko in knjižnico Toma Zupana. (ZAMU 1941) Žal njegova prizadevanja niso rodila uspeha in zbirke so morale svoje delovanje organizirati v prostorih skladišč, medtem ko je želja Toma Zupana,⁴ da bi bila njegova knjižnica nameščena v posebnih prostorih, vse do danes ostala neizpolnjena.

Knjižnica je zaključila selitev knjižničnih fondov v avgustu in 23. avgusta 1941 začela z delom v novi zgradbi. Večino pisarn (osemindvajset velikih in manjših sob ter dve delovni sobi) v zgradbi je zasedla filozofska fakulteta, medtem ko je knjižnica razpolagala s trinajstimi pisarniškimi prostori, dvema čitalnicama in skladišči.

V januarju 1944, le dobri dve leti po vselitvi in še preden so bili prostori knjižnice dokončno opremljeni, je knjižnico zajel požar, ki je uničil Veliko čitalnico in prostore nad njo. Pri obnovi, ki je sledila, so se ponovno pojavili predlogi za odpravo neustreznih rešitev, na katere so med gradnjo stavbe opozarjali bibliotekarji. Obnovitvena komisija, ki je pod vodstvom profesorja A. Krála skrbela za rekonstrukcijo stavbe, se tako ni omejila le na vzpostavitev stanja knjižnice pred požarom, temveč je predlagala odpravo pomanjkljivosti, ki so se pokazale v kratkem času delovanja knjižnice. Zaradi slabe osvetlitve Velike čitalnice so predlagali spremenjeno postavitve miz, tako da bi svetloba padala bralcem z leve, ne pa v hrbet, leseni kasetirani strop pa naj bi nadomestili z belo štukaturo. Iz Velike čitalnice bi bilo treba izločiti izposojno gradivo, urediti dvigalo med čitalnico in skladišči tako za osebe kot za gradivo ter opustili skladišče knjig v prvi etaži ob hodniku. (Zapisnik o 4. redni seji Univerzitetnega knjižničnega odbora, 1944). Vendar do predlaganih sprememb ni prišlo in Velika čitalnica je bila po koncu vojne obnovljena v izvorni obliki z nekaj manjšimi spremembami (Prelovšek, 2022).

---

⁴ Tomo Zupan (1839–1937), literarni zgodovinar, prešernoslovec, pridigar. Osebno knjižnico je po njegovi smrti kot zapuščino prejela univerzitetna knjižnica.

7 Zaključek

Kljub novi stavbi, namensko zgrajeni za potrebe univerzitetne knjižnice, je pomanjkanje prostora še leta po vselitvi krnilo njeno delovanje. Posebne zbirke je morala knjižnica namestiti v prostore skladišč in šele po letu 1961, ko se je iz stavbe izselila filozofska fakulteta, je prostorska stiska za nekaj časa popustila. Knjižnica je poskušala v danih prostorih optimizirati svoje delovanje. Najprej je izločila izposojno gradivo iz Velike čitalnice in po izselitvi filozofske fakultete v ustreznejše prostore namestila tudi posebne zbirke.

Vendar stavba ni zadoščala za petdeset let, kot je načrtoval F. Kidrič. V drugi polovici tridesetih let 20. stoletja gotovo ni bilo mogoče predvideti velikega dotoka gradiva neposredno po drugi svetovni vojni. Načrtovanih 600.000 enot je knjižnična zbirka prerasla že ob koncu petdesetih let. Ob velikem prirastu obveznega izvoda iz cele Jugoslavije je namreč prevzela tudi fonde Federalnega zbirnega centra. Dotok je presegal 20.000 enot letno in leta 1951 so evidentirali celo rekordnih 46.000 enot prirasta. Zato so se kmalu pojavile ideje o nadgradnji obstoječe stavbe, o prizidku ob Gosposki ulici in podobno.

Zahvala

Članek je nastal ob prijazni pomoči bibliotekarjev in arhivistk NUK in ZAMU, ki so mi svetovali pri iskanju gradiva in brez katerih raziskava ne bi bila mogoča. Zahvala tudi Veselinu Miškoviču za kritična opozorila in sugestije.

Razlaga kratic

ZAMU – Zgodovinski arhiv in muzej univerze

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica

Navedeni viri

Debeljak, T. (1936). Univerzitetna knjižnica v Ljubljani. *Slovenec*, 64(234), 9.

ZAMU, Rektorat, IV-206, 66, NUK. *Dopis J. Šlebingerja rektorju univerze*.

Glonar, J. (1912). O rabi javnih znanstvenih knjižnic. *Dijaški almanah za leto 1912/1913*.

- Glonar, J. (1933). »Univerzitetna biblioteka« v Ljubljani. *Sodobnost*, 1(9), 397–401; (10), 458–462; (11), 495–500.
- Glonar, J. (1939). Naloge slovenske vseučiliške knjižnice. *Obzorja*, 2(9), 376–322.
- Gregorič, J. (1939). Nove ljubljanske stavbe. *Kronika slovenskih mest*, 6(1), 11–12; 6(2), 29–31; 6(3), 45–47; 6(4), 53–59.
- Pirjevec, A. (1936). Bibliotečni zakon. *Sodobnost*, 4, 227, 280, 381.
- Pirjevec, A. (1940). *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Mohorjeva družba.
- Pivec-Stele, M. (1932). Naše knjižnice: poskus statistike. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, 13(1-4), 71–92.
- Plečnik, J. in Stele, F. (1933). *Projekt univerzitetne biblioteke ljubljanske*. J. Blasnik nasl.
- Plečnik, J. (1932). Načrti za Univerzitetno knjižnico v Ljubljani. *Dom in svet*, 45(5-6), priloge 6a -7b.
- Plečnik, J. (1926, 6. december). [Pismo Joži Glonarju]. Arhiv Narodne in univerzitetne knjižnice (Zbirka Ms 1377, mapa 6).
- Plečnik, J. (1941, 25. januar). [Pismo Joži Glonarju]. Arhiv Narodne in univerzitetne knjižnice (Zbirka Ms 1377, mapa 6).
- ZAMU, IV-206, 66. (1941, 19. maj). *Poročilo o razporeditvi prostorov v univerzitetni knjižnici*.
- Pregled želja, ki naj bi se upoštevale pri gradnji univerzitetne knjižnice*. (n. d.). Arhiv Narodne in univerzitetne knjižnice (Zbirka Ms 1915)
- Prelovšek, D. (2022). *Narodna in univerzitetna knjižnica*. Založba ZRC SAZU.
- ZAMU, IV-206, 66. (1941, 20. marec). *Promemoria pred selitvijo v novo stavbo*.
- Provizorično poročilo glede »minimalnih« potreb za nastanitev knjižnice« v bodoči zgradbi vseučiliške knjižnice*. (1937, 5. marec). Arhiv Narodne in univerzitetne knjižnice (Zbirka Ms 1915).
- Rus, J. (1929). Neprilike najstarejšega kulturnega zavoda v Sloveniji. *Jutro*, 10(47), 11.
- Salvisberg, O. R. (1935). *Universitätsbibliothek in Ljubljana (Laibach)*. *Gutachten über die Neubauprojekte*. Arhiv NUK, Ms 1915, Narodna in univerzitetna knjižnica, Mapa 8.
- Slavič, M. (1936). *Zgodovinski pregled dela za ustanovitev vseučiliške knjižnice v Ljubljani*. Arhiv NUK, Ms 1915.
- Smernice za gradnjo Univerzitetne knjižnice v Ljubljani*. (1930). Arhiv NUK, Ms 1915.
- Spremembe v I. nadstropju*. (1937, 8. maj). Arhiv NUK, Ms 1915.
- Vurnik, I. (1934). *Vseučiliška knjižnica ljubljanska*. I. Vurnik.
- Wiesthaler, F. (1908). Naše novo šolsko poslopje. V: *Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani o šolskem letu 1907/1908* (51–64). C. kr. druga državna gimnazija.
- Zapisnik o 4. redni seji Univerzitetnega knjižničnega odbora*. (1944, 14. april). Arhiv NUK, Nepopisani fond Univerzitetne biblioteke, Mapa 8.

Zapisnik o 4. redni seji Univerzitetnega knjižničnega odbora. (1944, 14. april). ANUK, Ne-popisani fond Univerzitetne biblioteke, Mapa 8.

Žmavc, I. (1924). *Hospodárné řízení osvětové činnosti vědeckých knihoven.* Masarykova akademie Práce.

---

dr. Eva Kodrič-Dačić, doc. in bibliotekarska svetnica

Zg. Bitnje 26, 4209 Žabnica

e-pošta: evakodricdacic@gmail.com